

1997, nr. 13

DE VREDE VAN JERUZALEM

*Een bijdrage aan de bezinning over de
toekomstige status van Jeruzalem*

Discussiestuk

van de Raad van Kerken in Nederland

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	3
1. Noodzaak van een discussie	6
2. Betrokkenheid van de Raad van Kerken in Nederland	8
3. De Raad van Kerken en het conflict tussen Israël en de Palestijnen	10
4. Zoeken naar vrede voor Jeruzalem	11
5. De toekomst van Jeruzalem op basis van het volkenrecht	14
6. Gevolgen van de kernpunten van de discussienota	18
7. Besluit	20
Noten	21

WOORD VOORAF

*'Vraag God om vrede voor Jeruzalem,
om voorspoed voor wie van haar houden,
om vrede binnen haar wallen,
om veiligheid in haar vesting.'*

(Psalm 122, 6-7)

De vrede van Jeruzalem is de Raad van Kerken in Nederland een grote zorg. De Raad heeft in de afgelopen maanden gebeden voor en zich bezonnen op die vrede en op de voorwaarden waaronder die tot stand zou kunnen komen.

Bijdrage aan bezinning, geen stellingname

De werkgroep Midden-Oosten van de sectie Internationale Zaken en Mensenrechten van de Raad had de Raad daartoe een concepttekst van een discussienota voorgelegd. Drie uitvoerige besprekingen heeft de Raad aan de vrede van Jeruzalem gewijd. De tekst werd na elke bespreking bijgesteld. Pas nu durft de Raad het aan deze laatste versie voor te leggen aan zijn lidkerken. Nadrukkelijk niet als standpunt of stellingname, maar als bijdrage aan de bezinning over Jeruzalem. Een bezinning die in kerken en onder christenen - en niet alleen onder hen - tot emotionele discussies kan leiden, een bezinning ook die binnen de Raad zelf nog niet geleid heeft tot een eenstemmig standpunt.

Doel en doelgroep

Daarmee wordt duidelijk wat het doel is van deze nota en tot wie zij in eerste instantie gericht is. De nota wil een bijdrage leveren aan de bezinning over de toekomstige status van Jeruzalem en daartoe informatie bieden en aanzetten voor de discussie. Zij is in eerste instantie bedoeld voor (mensen en groepen binnen) de lidkerken van de Raad, al is de Raad zich ervan bewust dat anderen over onze schouders zullen meelesen en hoopt de Raad dat in een later stadium de bezinning uitgebreid kan worden met bijdragen van joodse en moslimse zijde en zeker ook met die van joden, christenen en moslims uit Jeruzalem zelf. De Raad zal een dergelijke dialoog graag bevorderen. Maar voor het zover is, moeten de Nederlandse kerken eerst zelf hun huiswerk doen en meer helderheid krijgen over mogelijke wegen naar vrede voor Jeruzalem.

Reacties gevraagd

Daarom worden kerken, gemeenten en parochies, kerkelijke groeperingen en anderen hartelijk uitgenodigd te reageren en hun commentaar schriftelijk kenbaar te maken aan de Raad. Uw bijdragen kunnen wellicht leiden tot een verdieping van de visie van de Raad en tot een grotere eensgezindheid onder christenen. De Raad is zich ervan bewust dat deze discussienota voor veel mensen geen eenvoudige kost is, niet alleen om emotionele redenen, maar ook omdat de problematiek en de door de Raad gesuggereerde kernpunten niet eenvoudig zijn. Leden van de werkgroep Midden-Oosten en van de sectie Internationale Zaken en Mensenrechten houden zich

dan ook graag beschikbaar om groepen behulpzaam te zijn bij hun bezinning en spreekbeurten te vervullen.

Kernpunten

Wat zijn dan de kernpunten van deze discussienota? Op pagina 8 worden zij als volgt verwoord:

1. Religieuze argumenten mogen de toe- of afwijzing van territoriale aanspraken inzake Jeruzalem niet bepalen.
2. Het meest geëigende kader voor de oplossing van het conflict rond Jeruzalem is het volkenrecht.

Met punt 1. is **niet** gezegd dat religieuze argumenten geen rol spelen als het gaat om Jeruzalem. Er wordt alleen mee gezegd dat deze argumenten niet mogen gelden als het gaat om aanspraken op grondgebied, om territoriale aanspraken. Met punt 2. wordt **niet** gesuggereerd dat volkenrecht en bijbels recht niets met elkaar te maken hebben. Veel noties uit het volkenrecht komen voort uit of lopen parallel met noties van recht en gerechtigheid, die christenen aan hun Heilige Schrift ontleen.

Kritiek vanuit de Raad zelf

Veel van de kritiek van leden van de Raad op de concepttekst werd ondervangen door aangebrachte correcties in de latere versies van de tekst. Toch blijven enkele leden van de Raad kritiek op de huidige versie houden.

Deze kritiek laat zich in hoofdlijnen als volgt samenvatten:

1. Enkele leden van de Raad menen dat de Raad niet kan en mag afzien van religieuze argumentatie, omdat hij daarmee zijn reden van bestaan zou aantasten. Als kerken geen religieuze argumenten mogen gebruiken, waar blijven we dan? Maakt de Raad zich in de toekomst niet monddood?
2. Andere leden menen dat er juist bijbels-theologische argumenten genoemd kunnen worden om te funderen dat er geen territoriale claims gedaan mogen worden met behulp van religieuze overwegingen. Die theologische argumenten vinden zij te weinig terug in de tekst.
3. Ook wordt gesteld dat er een tussenweg ligt tussen het in punt 4.1.2. genoemde risico van vermenging van het aardse en het hemelse Jeruzalem en het in punt 4.1.3. genoemde risico van totale scheiding. Tussen kruistochten en volstreckte spiritualisering van Jeruzalem ligt een heel veld dat nader verkend zou kunnen worden.
4. De in de tekst gesuggereerde gelijkschakeling van jodendom, christendom en islam doet volgens enkele leden van de Raad volstrekt tekort aan de zeer bijzondere, ook theologische band van de kerk met het jodendom en met het joodse volk. De relatie van christenen met het jodendom achten zij van een wezenlijk andere orde dan die met de islam. Dit verschil komt volgens hen te weinig in de tekst tot uiting.
5. Enkele leden van de Raad vragen zich af of het stuk niet contraproductief zal werken in de relaties van de Raad en zijn lidkerken met de joodse gemeenschap in Nederland en daarbuiten.

Waarom dan toch?

Waarom dan toch, ondanks deze kritische opmerkingen vanuit de Raad zelf, een discussienota uitbrengen? Ondanks de kritiek van enkele leden van de Raad meent een grote meerderheid van de

Raad - onder hen ook leden die kritiek blijven houden - er goed aan te doen deze discussienota voor te leggen aan de kerken. Alleen de vertegenwoordigers van de Nederlandse Hervormde Kerk hebben zich beroepen op artikel 3, lid 4 van het Statuut van de Raad van Kerken, en in de notulen vast laten leggen dat zij geen verantwoordelijkheid kunnen nemen voor deze publicatie. Zij maken dit voorbehoud, omdat zij van mening zijn dat de notitie nog niet voldoende rijp is en de Raad zelf nog niet uitgesproken is; voorts menen zij dat er vooralsnog andere wegen zijn om steun te geven aan het vredesproces. De Rooms-Katholieke Kerk heeft zich van stemming onthouden, omdat men in eigen kring weinig draagvlak verwacht en vooral bevreesd is dat de nota de relatie met het jodendom zou kunnen bemoeilijken. De andere lidkerken zijn zich bewust van dit gevaar, maar menen niettemin dat allereerst bezinning binnen de lidkerken noodzakelijk is en dat de nota juist als discussienota voldoende kwaliteit heeft om die bezinning te bevorderen.

Want de noodzaak van een oplossing van het conflict rond Jeruzalem en in bredere zin van steun aan het zo kwetsbare vredesproces tussen Israël en de Palestijnen is, naar de mening van de meeste leden van de Raad, zo groot dat bezinning niet kan wachten. De discussie is gebaat bij een verbreding en verdieping. Bovendien kan de kritiek vanuit de Raad zelf dankzij dit 'Woord vooraf' meegenomen worden in de bezinning in kerkgenootschappen, lokale gemeenten en parochies. Met een brede discussie hoopt de Raad in alle bescheidenheid een steun te zijn voor hen die het conflict rond Jeruzalem op vreedzame wijze wensen op te lossen. De Raad is zich er daarbij zeer goed van bewust dat het uiteindelijk de mensen ter plaatse zelf zijn - joden, christenen en moslims, maar ook mensen met een andere of zonder religie - voor wie de voorwaarden waaronder die vrede tot stand kan komen het zwaarst wegen.

Hachelijke ontwikkelingen

Gedurende de maanden dat de Raad zich bezighield met de vrede van Jeruzalem werd duidelijk hoe kwetsbaar het vredesproces is. Van hoop op een snelle uitvoering van de vredesakkoorden gleden we af tot bijna wanhoop over de goede afloop. De situatie is in toenemende mate gespannen en onvoorspelbaar. Welke kant zal het uitgaan, welke krachten zullen winnen? Deze onzekerheid maakt eens te meer voelbaar wat een hachelijke onderneming het publiceren van deze discussienota is. Op het moment van publicatie kan de situatie in het Midden-Oosten alweer volstrekt anders zijn. Toch durft de Raad publicatie aan en vraagt alle christenen samen met hem te bidden voor de vrede van Jeruzalem. In dat gebed mogen we ons verbonden weten met vele anderen die ook nadrukkelijk uiting geven aan hun wens tot vrede voor Jeruzalem. God geve dat het visoen van de vrede van Jeruzalem spoedig realiteit mag worden.

Ineke Bakker, algemeen secretaris Raad van Kerken in Nederland

1. NOODZAAK VAN EEN DISCUSSIE

De toekomstige status van Jeruzalem vormt een belangrijke inzet van de rechtstreekse vredesonderhandelingen tussen Israël en het Palestijnse volk in het kader van de Oslo Akkoorden. Allerwegen beseft men dat dit agendapunt een groot struikelblok voor succes kan zijn. Nergens immers botsen visies, belangen en emoties van het joodse en het Palestijnse volk - en van wie allemaal meer - zo intens als juist inzake de toekomst van deze stad. Een van de redenen daarvoor is het feit dat Jeruzalem in de beleving van de drie belangrijkste religies in het Midden-Oosten - het jodendom, het christendom en de islam - een buitengewone plaats inneemt.

De geschiedenis leert dat het risico bestaat dat religieuze motieven en argumentaties bestaande tegenstellingen en conflicten verder verdiepen en eventuele oplossingen eerder blokkeren dan bevorderen. Ook is de kans niet gering dat religieuze motieven zelfs politiek misbruikt worden. Elk van de drie geloofsgemeenschappen kent bovendien extremistische stromingen die bereid zijn hun waarheid met alle geweld af te dwingen. Het Israëlijs-Palestijns conflict biedt daarvan een trieste illustratie.

1.1 Oproep van kerken en christenen in het Midden-Oosten

Kerken en christenen buiten Israël kunnen niet zwijgen, omdat er een duidelijke oproep ligt van de plaatselijke en regionale christelijke kerken in het Midden-Oosten aan christenen elders in de wereld om hun standpunt over Jeruzalem kenbaar te maken.¹ Zij zullen juist nu hun opdracht tot vrede en verzoening duidelijk moeten uitspreken, zoveel mogelijk in overleg met joden en moslims.

Nederlandse kerken en christenen kunnen zich zeker niet aan die opdracht onttrekken. Zij weten zich immers sterk verbonden met de joodse godsdienst en met hun geloofsgenoten onder de Palestijnen, maar voelen zich ook geroepen tot een dialoog met moslims, mede gezien de veranderende samenstelling van de Nederlandse bevolking. Het wel en wee van de staat Israël en dat van het Palestijnse volk gaat hun dan ook ter harte.

Deze sterke verbondenheid mogen Nederlandse christenen gemeen hebben, ze gaat helaas gepaard met diepe onderlinge meningsverschillen, die een binnen de kerken breed gedragen gemeenschappelijke bijdrage aan vrede in het Midden-Oosten ernstig bemoeilijken. De Oslo Akkoorden houden ook voor de Nederlandse kerken een uitdaging in tot een intensieve nadere bezinning op de religieuze, historische, volkenrechtelijke en politieke vragen, die rond het thema Jeruzalem aan de orde zijn. De Raad van Kerken in Nederland ziet het dan ook als zijn taak deze bezinning binnen de kerken te bevorderen en heeft daartoe deze discussienota opgesteld. De Raad is zich bewust van de onvermijdelijke spanningen die door een discussie over Jeruzalem in de kerken en daarbuiten zichtbaar worden. De Raad meent dat het belangrijk is daarover in gesprek te gaan.

De nota beoogt dan ook in eerste instantie een binnenkerkelijke discussie op gang te brengen. Terwille van de toekomst van Jeruzalem is echter ook een volgende stap noodzakelijk, namelijk die van de interreligieuze dialoog tussen joden, moslims en christenen. In deze nota is getracht al op voorhand rekening te houden met die volgende stap. De Raad hoopt dat zulks ook zal gebeuren in de binnenkerkelijke discussies erover.

De Raad bepleit die interreligieuze dialoog nadrukkelijk. Hij doet dat - in verbondenheid met die groeperingen binnen het joodse en het Palestijnse volk, die zich richten op gerechtigheid, verzoening en vrede - vanuit zijn grote zorg voor de toekomst. Hoe immers zijn mondiale vrede en mondiaal samenleven bereikbaar als zelfs religies elkaar niet willen ontmoeten? Kan de vrede van Jeruzalem, die joden, moslims en christenen zozeer ter harte gaat, misschien kristallisatiepunt zijn?

Uiteraard zal ook de christelijke kerken in het Midden-Oosten worden gevraagd kenbaar te maken of het verloop en de uitslag van het beraad onder de Nederlandse kerken het Israëliësch-Palestijnse vredesproces ten goede kan komen.

1.2 Kernpunten van de nota

Tegen de hiervoor beschreven achtergrond wil de Raad binnen de Nederlandse kerken de bezinning op vragen rond Jeruzalem een impuls geven. De Raad legt daartoe de volgende kernpunten aan de kerken voor:

1. Religieuze argumenten mogen de toe- of afwijzing van territoriale aanspraken inzake Jeruzalem niet bepalen.
2. Het meest geëigende kader voor de oplossing van het conflict rond Jeruzalem is het volkenrecht.

Deze uitgangspunten beïnvloeden de ordening van deze nota. Eerst wordt nader ingegaan op de betrokkenheid van de Raad van Kerken bij Jeruzalem (paragraaf 2) en bij het Israëliësch-Palestijnse conflict in het algemeen (paragraaf 3). Dan wordt de vraag aan de orde gesteld of religieuze argumenten mogen leiden tot territoriale aanspraken (paragraaf 4). Het volkenrecht als het meest geëigende kader voor het vredesproces vormt het onderwerp van paragraaf 5. In paragraaf 6 wordt als leidraad voor de binnenkerkelijke discussie een aantal gevolgen van de uitgangspunten genoemd. Paragraaf 7 vat tot besluit de visie en de hoop van de Raad van Kerken samen als inzet voor de discussie.

2. BETROKKENHEID VAN DE RAAD VAN KERKEN IN NEDERLAND

2.1 *Religieuze verbondenheid*

De drie monotheïstische godsdiensten voelen elk een bijzondere religieuze verbondenheid met Palestina als het Beloofde Land (jodendom) en het Heilige Land (christendom en islam). In elk van de heilige boeken wordt het land genoemd.

Zij voelen een nog sterkere religieuze verbondenheid met Jeruzalem als plaats van de tempel (jodendom), van de kruisdood en verrijzenis van Jezus (christendom) en de opstijging ten hemel van Mohammed (islam), alsmede op grond van andere religieuze associaties. De westerse (christelijke) naties hebben daarin aanleiding gezien om in het mandaat voor Palestina relatief veel aandacht te schenken aan de bescherming en toegankelijkheid van de heilige plaatsen ten behoeve van deze drie religies.

2.2 *Staatkundige status*

De van oorsprong overwegend seculiere zionistische beweging greep de religieuze verbondenheid van het jodendom aan om een historisch recht van het joodse volk op het grondgebied van Palestina te claimen. In 1897 formuleerde zij als haar doelstelling om voor het joodse volk een tehuis in Palestina te creëren, gewaarborgd door publiek recht, dat wil zeggen het volkenrecht. Die waarborg werd inderdaad gegeven door de Volkenbond. Het Volkenbondsmandaat van 1922 bood de beoogde publiekrechtelijke waarborg. Het belastte Groot-Brittannië als mandataris met de verantwoordelijkheid voor de vestiging van het beoogde nationaal joods tehuis in Palestina.

De Volkenbond en vervolgens de Verenigde Naties slaagden er niet in om voor de vestiging van het toegezegde nationaal joods tehuis in Palestina de medewerking te verkrijgen van de niet-joodse gemeenschappen in Palestina, met name de islamitische meerderheid. De Verenigde Naties zagen in 1947 dan ook geen andere oplossing dan de verdeling van Palestina in een Arabische en een joodse staat.² Zij hielden echter Jeruzalem daarbuiten. De stad zou onder een internationaal regime worden geplaatst. Dat geschiedde op aandrang van de christelijke kerken, met name van de Rooms-Katholieke Kerk.

Het Verdeelplan belandde in de ijskast van de Verenigde Naties als gevolg van de Arabisch-Israëliëse oorlogen. Israël en Jordanië veroverden daarin elk een deel van Jeruzalem. In 1967 slaagde Israël er in beide delen te verenigen. Het annexeerde vervolgens het Jordaanse deel van Jeruzalem, te weten de oude stad en voegde delen van de Westelijke Jordaanoever aan de stadsgrond toe. De Verenigde Naties verklaarden met steun van de Verenigde Staten die annexatie en toevoeging ongeldig. Dat is de situatie tot op de dag van heden.

2.3 *Stellingname van de Raad*

De Raad van Kerken in Nederland heeft in het Israëlisch-Palestijnse conflict de koers gevolgd van een dubbele of tweezijdige solidariteit met het joodse en het Palestijnse volk. Wetend dat de relatie van de kerken tot het joodse volk en de relatie van de kerken tot het Palestijnse volk een eigen karakter heeft, streeft de Raad van Kerken ernaar onpartijdige wegen van vrede en recht te vinden voor Israëli's en Palestijnen.

Over de positie van Jeruzalem heeft hij tot dusverre niet gesproken. Daarvoor lijkt, als gezegd, de tijd nu aangebroken. Het denken en spreken binnen de Nederlandse kerken over Jeruzalem zal van invloed kunnen zijn op de standpuntbepaling terzake van de Nederlandse regering en de Nederlandse volksvertegenwoordiging in Nederland zelf, maar ook in de Europese Unie en de Verenigde Naties.

Uiteraard kan de Raad van Kerken er zich niet over uitspreken hoe de staatkundige status van Jeruzalem moet worden. Het vaststellen van deze status van Jeruzalem is immers de eerste verantwoordelijkheid van de direct betrokken partijen, te weten Israël en het Palestijnse volk. Zij zijn zich daarvan goed bewust. Illustratief is de gezamenlijke verklaring van een aantal Israëliërs en Palestijnen - moslims, christenen en joden - in juni 1995 waarin zij onder de sprekende titel 'Our Jerusalem' steun zoeken voor een verenigd Jeruzalem als de hoofdstad van twee staten: West-Jeruzalem van Israël en Oost-Jeruzalem van Palestina.

De eerste verantwoordelijkheid van de direct betrokkenen sluit echter niet uit dat de Raad van Kerken in Nederland het initiatief neemt om religieuze obstakels voor de beoogde duurzame en rechtvaardige oplossing te helpen verwijderen. Dat geldt voor de beantwoording van de kernvraag of er een theologische rechtvaardiging is te geven van welke territoriale claim dan ook op Jeruzalem. De Raad vraagt de lidkerken dan ook zich te bezinnen op de betekenis van geloofsargumenten resp. theologische argumenten voor de toekomstige positie van Jeruzalem.

De huidige vredesonderhandelingen tussen Israël en het Palestijnse volk hebben de discussie over de staatkundige toekomst van Jeruzalem duidelijk nieuw leven ingeblazen. Deze discussie kan en mag niet ongemerkt aan kerkelijk Nederland voorbijgaan, al was het alleen maar omdat de Raad zich nu eenmaal niet aan vragen van gerechtigheid, verzoening en vrede kan onttrekken. Deze vragen zijn ook in het Midden-Oosten hoogst actueel. In het perspectief van gerechtigheid, verzoening en vrede past een bezinning van de Raad op de rol van het volkenrecht in het geschil over de status van Jeruzalem. Het zegt veel dat de Oslo Akkoorden in het teken zijn gesteld van een rechtvaardige, duurzame en alomvattende vredesregeling en historische verzoening door het overeengekomen politieke proces. Dat proces dient zich te voltrekken binnen het kader van het volkenrecht.

3. DE RAAD VAN KERKEN EN HET CONFLICT TUSSEN ISRAËL EN DE PALESTIJNEN

In de tien gesprekspunten die de Raad in oktober 1979 over het conflict in het Midden-Oosten naar buiten bracht, is de tweezijdige betrokkenheid van de Raad van Kerken ten opzichte van het joodse en het Palestijnse volk o.a. als volgt verwoord:

- * Zowel voor Israël als voor de Palestijnen, maar niet voor de andere in het conflict betrokken partijen, staat het al of niet bestaan als nationale entiteit op het spel.
- * Israëls recht op een staatkundig bestaan en veiligheid dient onverkort te worden erkend.
- * Het recht van de Palestijnen op een staatkundig bestaan en het recht op zelfbeschikking dient eveneens onverkort te worden erkend.
- * De uitweg uit de impasse dient te worden gezocht in de richting van een vergelijk tussen Israël en de Palestijnen. Om tot zulk een vergelijk te komen, is het noodzakelijk dat zowel de PLO Israëls recht op een staatkundig bestaan en veiligheid erkent als Israël het recht van de Palestijnen op zelfbeschikking en een staatkundig bestaan.

Bij latere gelegenheden heeft de Raad steeds aan deze tweezijdige betrokkenheid vastgehouden, bijvoorbeeld na de Israëlische invasie in Libanon in 1982, tijdens het optreden van de voorzitter van de Raad op de Palestijnendag eind 1989 en in een verklaring in januari 1991 over de positiekeuze van bepaalde stromingen binnen de PLO tijdens de Golfoorlog.

In mei 1990 kwam de Raad van Kerken tot de conclusie dat 'hij de daarin (in de bovengenoemde tien punten van 1979) vertolkte visie nog steeds onderschrijft, zij het dat sommige formuleringen erin door de historische ontwikkelingen zijn achterhaald.' De Raad constateerde bijvoorbeeld met dankbaarheid dat de PLO Israëls staatkundig bestaan heeft erkend en bereid blijkt te zijn met Israël te onderhandelen over de tweestatenoplossing. In dat verband sprak hij zich expliciet uit voor erkenning van het bestaansrecht en het recht op veiligheid van een Palestijnse staat naast Israël, zoals hij zich ook van meet af aan heeft uitgesproken voor erkenning van het bestaansrecht en het recht op veiligheid van de staat Israël. Verder riep de Raad bij die gelegenheid op tot steun aan het houden van internationale onderhandelingen, het handhaven van mensenrechten na het uitbreken van de intifada in de bezette gebieden en de opwaardering van de status van de PLO.

4. ZOEKEN NAAR VREDE VOOR JERUZALEM

Deze paragraaf schetst bijbelse en andere achtergronden, die nu naar de mening van de Raad van Kerken van centraal belang zijn voor het denken, spreken en handelen van christenen met betrekking tot de politieke toekomst van Jeruzalem. Van een vergelijkbare beschrijving van de betekenis van Jeruzalem voor joden en moslims is nadrukkelijk afgezien. Zij kunnen dat zelf immers beter. De Raad wil volstaan met de opmerking dat het denken van joden en moslims een ander groeiproces heeft doorgemaakt en mede daardoor ook tot andere conclusies heeft geleid.

4.1 *De betekenis van Jeruzalem voor christenen*

West-Europa kent een geschiedenis van een machtsstrijd tussen paus en keizer, kruistochten en godsdienstoorlogen. Door de schade en schande daarvan groeide in dit werelddeel, ook binnen de kerken, de overtuiging dat samenlevingen niet goed kunnen functioneren zonder scheiding van politieke en religieuze macht. Die overtuiging wordt onder christenen in het Westen zeker niet unaniem gedeeld. Sommigen verwerpen haar, anderen betreuren haar, weer anderen ervaren haar als bevrijdend. Met name in het denken ten aanzien van de scheiding van politieke en religieuze macht gaan joden en moslims eigen wegen, deels op basis van andere historische ervaringen. Ook onder hen valt echter te dien aanzien een soortgelijke verdeeldheid waar te nemen als die onder christenen.

Westerse kerken en christenen staan ondanks hun verdeeldheid op dit punt in de traditie van de scheiding van de macht van kerk en staat. Zij kunnen zich daaruit niet losmaken in het besef dat het gebruiken van religieuze argumentaties voor politieke doeleinden tot in deze eeuw maar al te vaak tot (legitimering van) ernstige schendingen van mensenrechten en het volkenrecht heeft geleid, zoals bijvoorbeeld in Zuid-Afrika en in voormalig Joegoslavië. Westerse christenen lezen de bijbel met deze ervaringen op de achtergrond.

Deze opmerkingen houden een belangrijke relativisering in voor de gewenste dialoog met joden en moslims over Jeruzalem. Christenen en hun kerken kunnen daarin slechts hun overtuiging inbrengen, maar niet claimen dat die overtuiging de waarheid zelf is.

4.1.1 *Lezen over Jeruzalem*

In de kerken klinken de psalmen van Israël: "Jeruzalem, dat ik bemin, wij treden uwe poorten in om u met vrede te ontmoeten" (Psalm 122, Liedboek voor de Kerken), en vele andere liederen waarin het verlangen wordt bezongen naar het "Jeruzalem, zoals het in Gods dromen vanouds moet zijn geweest" (Gezang 114, idem). Waar de Schriften worden geopend, klinkt deze naam als een naam vol belofte van vrede en heil.

Kerken wagen het aan Israël ontleende psalmen en teksten aangaande Jeruzalem te citeren, omdat de Heer zelf zich tot het uiterste aan deze stad en haar lot heeft verbonden. Jeruzalem was, naar de evangeliën getuigen, zijn vaderstad, zijn moederhuis. Hij is naar de stad opgegaan als pelgrim, koning, profeet, priester, bruidegom. Hij heeft in zijn ondergang haar ondergang doorleden. Hij heeft geweend, waar het zicht op vrede en recht voor haar verloren dreigde te gaan. En Hij heeft in zijn opstanding ook voor haar een toekomst geopend.

Maar wat heeft dat Jeruzalem, waarvan wij lezen en dat wij bezingen, van doen met het Jeruzalem van de verwarrende politieke actualiteit? Het is inderdaad van het grootste belang hier te

onderscheiden. Want in diezelfde stad, die wordt bejubeld vanwege de vrede en het recht in haar poorten, hebben in de historische werkelijkheid maar zelden vrede en recht geheerst. Niet zonder reden is dan ook vanouds in Schrift en traditie het onderscheid aangebracht tussen een hemels en een aards Jeruzalem.

4.1.2 Het risico van vermenging

De vraag is of het hemelse en het aardse Jeruzalem met elkaar mogen worden vermengd. Waar zo'n vermenging toe kan leiden, blijkt bijvoorbeeld uit de utopische drang die binnen de westerse christenheid de barbarij van de kruistochten teweegbracht, met als dieptepunt de plundering in 1099 van de stad en de moorden op haar joodse en moslimse bewoners. Onder invloed van dergelijke ervaringen zijn veel kerken en christenen toegegroeid naar de overtuiging dat het fout gaat als mensen gewelddadig vooruit willen grijpen op de belofte: mensen mogen hun utopieën, ook die inzake Jeruzalem, niet dwingend aan de realiteit opleggen, hun gelovige verwachtingen of vrome verlangens niet doorzetten ten koste van mensen in de stad, uit de utopie geen voorrechten afleiden voor de eigen of voor hun favoriete groep ten koste van anderen.

Er is geen andere keus dan afzien van enige religieuze rechtvaardiging voor enige territoriale claim over de stad. Ook het opeisen van een speciale status van de Oude Stad kan niet theologisch worden gerechtvaardigd. Er vallen ook theologische argumenten te noemen op grond waarvan religieuze overwegingen ter rechtvaardiging van territoriale claims ongewenst zijn. Voor christenen kunnen de profetische sceptis ten aanzien van aardse machten en machthebbers en het afzien van soevereiniteitsaanspraken door Jezus geïnterpreteerd worden als waarschuwing tegen een identificatie van eigen machtsstreven met de wil van God.

4.1.3 Het risico van totale scheiding

Aan de andere kant kunnen het 'hemelse' en het 'aardse' Jeruzalem ook niet geheel van elkaar worden losgemaakt. Aan deze spiritualisering heeft de christenheid zich evenzeer veelvuldig bezondigd. 'Jeruzalem' staat dan symbool voor de hemelse bestemming van de enkeling, terwijl de reële stad op aarde buiten het gezichtsveld valt. Daartegenover hebben de kerken te bedenken: 'Sion zou een slechte metafoor zijn, als de berg Sion op aarde niet werkelijk bestond.'³

Alle beelden die de bijbel kent voor de stad, die uit de hemel nederdaalt, willen iets bewerken. En de kerken houden er in hun getuigenis rekening mee dat zij iets bewerken. De visioenen die zijn aangereikt aangaande een stad met een midden, maar zonder omheining (Zacharia 2:5-8), een gebedshuis voor alle volken (Jesaja 56:7; Matteüs 21:13 par.), een plek waar allen leren wat tot hun vrede dient (Jesaja 2:1-5, Lucas 19:42), willen werkelijkheid worden. Zij zijn niet, zelfs niet in de eerste plaats, specifiek christelijk: zij hebben immers geklonken in Israël en zijn daarna door christenen en moslims opgevangen. Zij hebben ook niet uitsluitend betrekking op het 'aardse Jeruzalem', maar hebben een wijdere strekking: zij moeten het politieke spreken van de kerken bepalen. Maar het zou vreemd zijn als de visioenen uitgerekend in dat spreken over die plek op aarde, die - nog altijd - Jeruzalem heet, niet tot gelding zouden komen.

4.2 Jeruzalem als 'inclusieve' stad

Het is naar de overtuiging van de Raad onvermijdelijk dat theologische argumentaties voor territoriale claims, ook voor die inzake Jeruzalem, historische en nationalistische - uit exclusief denken voortkomende - argumentaties gaan versterken.

De Raad kiest voor een toekomstgerichte visie op Jeruzalem, voor een Jeruzalem dat - binnen welke oplossing van het soevereiniteitsvraagstuk ook - een 'inclusieve' stad kan zijn voor Israëls en

Palestijnen, voor joden, moslims en christenen, waarin al haar bewoners dezelfde vrijheid hebben om zich te bewegen, te wonen, te werken en Gods lof te zingen op de voor hen geëigende plaatsen. Zo kan Jeruzalem uitgroeien tot een teken van gerechtigheid, vrede en samenleven van mensen in al hun door God geschonken diversiteit. De Raad juicht dan ook van harte de bovengenoemde verklaring 'Our Jerusalem' van Israël's en Palestijnen, moslims, christenen en joden toe, waarin duidelijk wordt gesteld dat 'Ons Jeruzalem' een mozaïek is van alle culturen en alle godsdiensten.

Deze keuze voor een inclusief Jeruzalem van zijn inwoners staat ook in deze discussienota centraal. Zij geldt ook dan, als de intense behoefte aan veiligheid onder joden en de intense behoefte aan recht onder Palestijnen in het geding komen: laat niet het recht van de een ten koste gaan van de veiligheid van de ander, of de veiligheid van de een ten koste van het recht van de ander. Maar laat het recht van de een ook als het recht van de ander, de veiligheid van de een ook als de veiligheid van de ander worden gezien.

Het realiseren van dit toekomstbeeld voor het aardse Jeruzalem zal veel inzet vragen, ook van christenen, zowel in het Midden-Oosten als elders. Het vergt ook een regeling voor de politieke toekomst van Jeruzalem op basis van het volkenrecht en de universele rechten van de mens. Het zou een misverstand zijn te menen dat de moderne staat Israël de geloofsopvatting dat Israël het land van God is en de joden het volk van God zijn, nodig heeft als legitimatie van zijn bestaansrecht. De onafhankelijkheidsverklaring van Israël verwijst niet voor niets naar het Mandaat voor Palestina als de internationale bevestiging van de historische band van het joodse volk met Israël.⁴

5. DE TOEKOMST VAN JERUZALEM OP BASIS VAN HET VOLKENRECHT

Het vanuit verschillende invalshoeken gebruiken van (etnisch) religieuze argumenten voor het maken van territoriale aanspraken kan haast niet anders dan tot een patstelling of erger leiden in het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Ook elders in de wereld heeft dit soort argumentatie tot ernstige schendingen van mensenrechten en volkenrecht geleid, zoals in Zuid-Afrika en het voormalige Joegoslavië. De Raad van Kerken ziet zich mede daarom voor de vraag geplaatst op welke wijze hij, hoe bescheiden ook, ertoe kan bijdragen dat een patstelling in het nog steeds broze vredesproces in het Midden-Oosten kan worden voorkomen.

De Raad wil zijn politieke spreken daarover laten bepalen door het perspectief van gerechtigheid, verzoening en vrede. Hij wil toekomstgericht spreken en pleiten voor een inclusief Jeruzalem. Hij zoekt daarom naar een bijdrage in het kader van het volkenrecht - die nog zwakke afspiegeling van bijbelse gerechtigheid - dat immers door allen wordt of moet worden onderschreven. Dat dwingt tot kennis van de volkenrechtelijke aspecten die betrekking hebben op de stad. Aan dat thema is dit hoofdstuk gewijd.

Het kader van dat volkenrecht biedt ruimte voor enige beïnvloeding, omdat de staatkundige positie van Jeruzalem feitelijk door beide partijen zelf mag worden bepaald. De Verenigde Naties hebben immers het gebied van Jeruzalem alleen buiten de verdeling van het grondgebied van het Palestijnse mandaat tussen de Arabische en de joodse staat gehouden, omdat zij destijds geen andere oplossing zagen om de belangen van de drie meest betrokken religies veilig te stellen.

De Raad distantieert zich, zoals gezegd, van het gebruik van religieuze argumentaties voor het maken van territoriale aanspraken in het algemeen en in het bijzonder ook met betrekking tot Jeruzalem. Hij is er zich nochtans van bewust dat religieuze argumentaties voortdurend van invloed zijn. Zo hebben zij in het verleden bij de toenmalige 'christelijke naties' een belangrijke rol gespeeld om de historische band van het joodse volk met Palestina te erkennen als basis voor de vestiging van een joods nationaal tehuis (mandaatsovereenkomst voor Palestina van 1922) en voor de bijzondere aandacht voor de vrije toegang tot de heilige plaatsen. Zij hebben ook geleid tot het vastleggen van een bijzonder regime voor Jeruzalem in het VN-verdeelplan van 1947. Maar doorslaggevend voor de Raad is dat die resultaten van religieuze argumentaties nu deel uitmaken van het volkenrecht, waarvan de interpretatie en toepassing worden beïnvloed door historische ontwikkelingen.

Die historische ontwikkelingen hebben er binnen de kerken toe geleid dat de leefbaarheid van de stad voor de huidige en toekomstige generatie(s) van Israëliische en Palestijnse bewoners zich als prioriteit opdringt. Ook voor de Raad geldt die laatste prioriteit. Dat heeft hij tot uitdrukking willen brengen in de uitgangspunten van deze nota als verwoord in paragraaf 1.2.

5.1 Besluiten van de Volkenbond en de Verenigde Naties

Het volkenrechtelijk raamwerk voor de oplossing voor het Israëliisch-Palestijnse vredesproces wordt bepaald door zowel het mandaat voor Palestina van 1922 als door de VN-verdeelresolutie van 29 november 1947. Zowel de eenzijdige onafhankelijkverklaring van Israël van 14 mei 1948 als de eenzijdige onafhankelijkverklaring van Palestina van 15 november 1988 verwijzen naar de VN-resolutie van 29 november 1947 over de verdeling van Palestina in een Arabische en een joodse staat

met een afzonderlijke internationale status voor Jeruzalem, het zogenaamde *corpus separatum*, waarvan de grenzen zijn aangegeven in de betrokken VN-resolutie.

De afzonderlijke status van Jeruzalem uitte zich niet alleen in het beoogde internationale regime, maar ook in de regeling van het burgerschap van Jeruzalem, alsmede van de betrekkingen tussen deze stad en de Arabische en de joodse staat. In 1948 stelde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties niet alleen het recht op terugkeer van Palestijnse vluchtelingen vast, maar ook dat Jeruzalem onder effectieve controle van de Verenigde Naties moest worden geplaatst.⁵ In haar besluit om Israël tot de Verenigde Naties toe te laten, verwees de Algemene Vergadering zowel naar haar verdeelplan als naar de resolutie omtrent de status van Jeruzalem en het recht op terugkeer.⁶

Tot op de dag van heden herinnert de Algemene Vergadering in haar resoluties over de Palestijnse kwestie aan beide resoluties uit 1947 en 1948.⁷ Dit houdt in dat er naar het oordeel van dit VN-orgaan nog steeds sprake is van de vorming van een Arabische staat naast de joodse staat, van het recht op terugkeer en van een bijzondere positie voor Jeruzalem. Over de huidige grenzen van beide staten is onduidelijkheid gerezen als gevolg van de Arabisch-Israëlische oorlogen in de jaren 1947-1949. Tijdens die oorlogen wist Israël namelijk het gebied dat aan de joodse staat in het verdeelplan was toegewezen, aanzienlijk uit te breiden door verovering. Er is nog nimmer vastgesteld of deze uitbreiding is aanvaard. Bij de toelating van Israël als lid van de Verenigde Naties is namelijk uitdrukkelijk in het midden gelaten of dat gebeurde op basis van de grenzen uit het verdeelplan of van die, welke Israël op dat moment feitelijk had. Wel werd duidelijk gesteld dat Jeruzalem een internationale status zou moeten hebben.⁸

De aanvaarding door de Veiligheidsraad van resoluties 242 (1967) en 338 (1973) houden niet een bevestiging in van de gebiedsuitbreiding ten opzichte van de situatie van voor 1967. Beide resoluties rekenen de terugtrekking van de Israëlische strijdkrachten uit de gebieden die zij in 1967 hebben bezet tot de beginselen voor een duurzame vrede in het Midden-Oosten. Daartoe behoren de Westelijke Jordaanoever, met inbegrip van Oost-Jeruzalem, alsmede de Strook van Gaza. De Algemene Vergadering heeft deze resoluties onderschreven zonder als het internationale bevoegde gezag daarmee te kennen te geven, dat zij de grenzen van de Arabische en de joodse staat daarmee heeft bijgesteld. De resoluties introduceerden daarmee een onderscheid tussen gebieden die Israël voor 1967 heeft veroverd en gebieden die het in 1967 heeft veroverd.

Zowel het joodse als het Palestijnse volk ontleen aan het mandaat voor Palestina en het VN-verdeelplan een bijzondere volkenrechtelijke positie. Voor andere volken moet thans immers het recht op het stichten van een eigen staat telkens worden afgewogen tegen het verbod op afscheiding. Dit verbod beschermt namelijk de territoriale integriteit en politieke onafhankelijkheid van de oorspronkelijke staat. Het joodse noch het Palestijnse volk konden in 1947 en kunnen thans een beroep doen op het verbod van afscheiding om de opdeling van Palestina in twee staten te voorkomen of ongedaan te maken.

Het recht van het Palestijnse volk op een eigen staat is sinds het VN-verdeelplan van 1947 nog versterkt door de vastlegging van zelfbeschikking van alle volken als beginsel van internationaal recht in 1970 en als universeel mensenrecht in de Verklaring van Wenen in 1993.⁹ Zowel het joodse als het Palestijnse volk nemen onder de volken in zoverre een bijzondere plaats in dat hun recht op zelfbeschikking al voordien kon bogen op internationale erkenning. Voor het joodse volk blijkt dat uit het feit dat het Palestijnse volk en de Arabische staten vergeefs het bestaansrecht van Israël hebben ontkend. Voor het Palestijnse volk blijkt dat uit het feit dat Israël vergeefs heeft geprobeerd in 1967 bezette gebieden te annexeren en dat de annexatie van Oost-Jeruzalem door de Verenigde Naties - zowel de Algemene Vergadering als de Veiligheidsraad - onomwonden en stelselmatig is verworpen.

De betekenis van het overeengekomen politieke onderhandelingsproces is dat beide partijen thans de noodzaak erkennen om te komen tot vriendschappelijke betrekkingen en samenwerking tussen beide staten en tot een regeling van de positie van Jeruzalem op basis van een vredesverdrag. Van een duurzaam vredesverdrag kan daarbij alleen sprake zijn wanneer het duidelijkheid schept over de grenzen van Israël en Palestina.

5.2 Betekenis van de Oslo Akkoorden

Volgens het Israëliisch-Palestijnse Interim Akkoord over de Westelijke Jordaanoever en de Strook van Gaza van 28 september 1995 – Oslo II Akkoord – worden de onderhandelingen over de permanente status van deze Palestijnse gebieden tussen de Israëliische regering en de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO, als vertegenwoordiger van het Palestijnse volk, gevoerd. De onderhandelingen betreffen de nog openstaande kwesties, waartoe ook Jeruzalem behoort.¹⁰ Als getuigen bij de ondertekening in Washington zijn opgetreden de Verenigde Staten, de Russische Federatie, Egypte, Jordanië, Noorwegen en de Europese Unie.

Het optreden van de Europese Unie als getuige van het Oslo II Akkoord maakt de lidstaten juridisch en politiek medeverantwoordelijk voor een rechtvaardige uitkomst van de bilaterale onderhandelingen. Voor de Raad van Kerken in Nederland houdt dit in dat hij zich dient te bezinnen op en, zo mogelijk, uit te spreken over de toekomstige status van de bezette gebieden, met inbegrip van Oost-Jeruzalem. Ten aanzien van de status van Jeruzalem vloeit de noodzaak tot bezinning en stellingname bovendien voort uit de grote betekenis van Jeruzalem voor joden, christenen en moslims.

Het vredesproces in het kader van het Oslo I Akkoord van 1993 en het Oslo II Akkoord van 1995 bindt de huidige Israëliische regering. De aanwezigheid van belangrijke internationale getuigen en de Palestijnse verkiezingen op 20 januari 1996 onderstrepen de onomkeerbaarheid van het vredesproces tussen het Israëliische en het Palestijnse volk door het 'overeengekomen politieke proces'. Dat dit proces politiek is genoemd, betekent uiteraard niet dat het in een volkenrechtelijk vacuüm plaats heeft. De besluiten van de Volkenbond en de Verenigde Naties zullen niet kunnen worden genegeerd. Hetzelfde geldt voor de universele rechten van de mens.

Volgens de Oslo Akkoorden dienen de onderhandelingen over de permanente status van de bezette gebieden en van Jeruzalem uiterlijk in 1999 te zijn afgerond. De vraag dringt zich op of het vredesproces er niet mee zou zijn gediend, indien duidelijkheid wordt geschapen over de volkenrechtelijke positie van het Palestijnse volk. Palestina is reeds door ruim 120 staten als staat erkend. Tot de grote uitzonderingen behoren de Verenigde Staten en Europese staten, waaronder Nederland. De Raad van Kerken in Nederland zou zich erop moeten bezinnen hoe hij - in alle bescheidenheid - een draagvlak kan helpen scheppen voor de erkenning van Palestina als staat uiterlijk in 1999 door Nederland en andere Europese staten. Het belang daarvan is dat de steun van de Europese Unie aan de Akkoorden van Oslo zich kan concentreren op de relaties tussen twee staten - Israël en Palestina - na 1999 op basis van een vredesverdrag.

In 1947 weigerden het Palestijnse volk en de Arabische staten Israël te erkennen. Zij achtten de mandaatovereenkomst tussen de Volkenbond en Groot-Brittannië in strijd met het volkenrecht en daarom van nul en gener waarde. Dat gold naar hun mening ook voor alle besluiten die daaruit voortvloeiden, zoals het verdeelplan van de Verenigde Naties. De Oslo Akkoorden hebben daarin verandering gebracht. Het Palestijnse volk heeft Israël erkend en de Israëliische regering heeft de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie erkend als vertegenwoordiger van het Palestijnse volk. Het Palestijnse parlement heeft in 1996 de artikelen uit het PLO-Handvest van 1968 die het bestaansrecht van Israël betwisten, geschrapt en besloten het Handvest dienovereenkomstig aan te

passen. Kortom, er is nu anders dan in 1947 een mogelijkheid voor de bespreking van de positie van Jeruzalem door de partijen zelf. Voorwaarde daarvoor is wel dat beide partijen daartoe de bereidheid tonen. Van beide partijen mag worden verwacht dat zij het volkenrecht daarbij respecteren. Zij danken tenslotte daaraan hun ontstaan als staat. Het feit dat de doelstelling van het zionisme is bereikt, kan niet inhouden dat Israël thans de publiekrechtelijke waarborg niet meer nodig zou hebben.

De Raad van Kerken zou nu duidelijk kunnen maken dat een internationale status voor Jeruzalem op grond van louter religieuze overwegingen niet noodzakelijk of wenselijk is. De discussie over de status van Jeruzalem kan dan vooral door volkenrechtelijke overwegingen worden bepaald zonder aanzien des staats. De Verenigde Naties en haar lidstaten dienen zich dan te laten leiden door juridische overwegingen zoals gelijke behandeling van beide partijen. Indien de Verenigde Naties van oordeel zijn dat West-Jeruzalem in afwijking van het VN-verdeelplan

blijvend aan Israël behoort, dan kunnen de afzonderlijke lidstaten moeilijk de territoriale aanspraak van Palestina op Oost-Jeruzalem afwijzen. De weigering van de Verenigde Naties om de annexatie van Oost-Jeruzalem door Israël te erkennen, wijst daarop. De Verenigde Naties en afzonderlijke staten mogen niet berusten in de voldongen feiten, waarvoor Israël hen plaatst door een hoog bouwtempo in Oost-Jeruzalem voor joodse nederzettingen en door het afsluiten van Oost-Jeruzalem voor de Palestijnse inwoners van de Westelijke Jordaanoever en de Strook van Gaza.

6. GEVOLGEN VAN DE KERNPUNTEN VAN DE DISCUSSIONOTA

De Raad van Kerken rekent het, mede in het licht van bovenstaande vragen, tot zijn taak om in de lidkerken een discussie op gang te brengen over Jeruzalem, die recht laat wedervaren zowel aan de kwaliteit van de bezinning als aan de urgentie van de kwestie. Daarbij dringen zich de beide al in paragraaf 1.2 genoemde belangrijke kernpunten als conclusies op:

1. Religieuze argumenten mogen de toe- of afwijzing van territoriale aanspraken inzake Jeruzalem niet bepalen;
2. Het meest geëigende kader voor de oplossing van het conflict rond Jeruzalem is het volkenrecht.

6.1 *Status van Jeruzalem*

Deze uitgangspunten leiden tot een aantal consequenties voor de onderhandelingen over de permanente status van de Palestijnse gebieden, met inbegrip van Oost-Jeruzalem, zoals

- * Jeruzalem moet een inclusieve stad blijven, waarop de drie monotheïstische godsdiensten gezamenlijk, maar geenszins uitsluitend - er zijn immers ook tal van inwoners zonder religie - een stempel drukken, niet alleen door de aanwezigheid van hun respectieve heilige plaatsen, maar ook door de samenstelling van de bevolking.
- * De samenstelling van de bevolking van Jeruzalem mag niet kunstmatig worden beïnvloed door een feitelijke bouwstop voor Palestijnen in Oost-Jeruzalem.
- * Het hoge bouwtempo in Oost-Jeruzalem door Israël mag geen beslissende factor zijn in het bepalen van de toekomstige status van de stad.
- * De heilige plaatsen in Jeruzalem dienen vrij toegankelijk te zijn voor joden, moslims en christenen uit Israël alsmede uit de autonome en bezette Palestijnse gebieden.
- * De toelating van pelgrims tot de heilige plaatsen moet worden geregeld op een wijze, zoals die in vriendschappelijke betrekkingen en samenwerking tussen volken en staten gebruikelijk is
- * Bedevaarten en bijbelse reizen behoren het pluralistische karakter van het Heilige Land te belichten, alsmede de betekenis van Jeruzalem daarvoor als 'inclusieve' stad. Het belang van toerisme voor beeldvorming mag immers niet worden onderschat.

6.2 *Vredesproces*

Met deze nota wil de Raad de discussie in zijn achterban over Jeruzalem stimuleren. Dit initiatief laat uiteraard onverlet de bevoegdheid van de Raad om zich tot de Nederlandse regering te richten inzake het Israëlisch-Palestijnse conflict, telkens wanneer het belang van het vredesproces hem daartoe noopt. De Raad zal zich dan blijven opstellen in het verlengde van zijn hiervoor - paragraaf 3 - verwoorde beleid. Dit geldt temeer omdat de Nederlandse regering in de eerste helft van 1997 de Europese Unie zal voorzitten.

De Raad van Kerken is daarom voornemens om bij haar te bepleiten dat zij de Europese regeringen ertoe aanzet om

- * het vredesproces te steunen door er geen twijfel over te laten bestaan dat de permanente status van de Palestijnse gebieden wordt bepaald door het VN-verdeelplan van 1947 als compromisoplossing binnen het bestek van de 'heilige taak der beschaving' jegens Palestina, die sinds het einde van de Volkenbond op de Verenigde Naties rust, en door het recht op zelfbeschikking dat thans algemeen erkend wordt als beginsel van internationaal recht en als mensenrecht van volken.

- * het vredesproces effectief en efficiënt ook economisch te steunen. De vrede kan immers niet duurzaam zijn zolang beide staten geen kans hebben zich economisch te ontplooien. De huidige Israëliëse strategie van afsluitingen moge begrijpelijk zijn vanuit de behoefte aan veiligheid van de Israëliëse burgers, zij dreigt diezelfde veiligheid te ondermijnen indien de inwoners van de autonome Palestijnse gebieden geen bestaanszekerheid hebben.

- * Palestina als staat te erkennen, omdat zo'n stap het vredesproces tussen Israël en Palestina eerder versterkt dan ondermijnt. Erkenning van Palestina als staat maakt immers duidelijk dat de onderhandelingen over de permanente status volkenrechtelijk niet betreffen het al of niet bestaan van Palestina als staat, maar de relaties tussen beide staten op basis van een vredesverdrag, waarbij de onderlinge grenzen en vormen van samenwerking duidelijk worden vastgelegd. Daarin kan ook de positie van Jeruzalem als Israëliëse en Palestijnse (hoofd)stad worden bepaald.

Aan de volkenrechtelijke basis van een tweestatenoplossing - het vreedzaam naast elkaar bestaan van Israël en Palestina - mag een politiek van voldongen feiten evenmin iets veranderen als gewelddadige krachtmetingen tussen de terroristische groeperingen aan beide kanten. Naar de mening van de Raad mogen de Europese Unie - en Nederland als lidstaat daarvan - geen misverstand laten bestaan over de betekenis van de handtekening van de Europese Unie als getuige onder het Oslo II Akkoord. Deze handtekening mag geenszins worden uitgelegd als een aanvaarding van of steun aan de gedachte dat de uitkomst van het vredesproces wordt bepaald door politieke onderhandeling buiten het al bestaande (volken)recht om. Er is in het Israëliësch-Palestijnse conflict al teveel bloed vergoten omdat beide partijen meer zagen in de kracht van het wapen dan in de kracht van het (volken)recht.

7. BESLUIT

Dit discussiestuk spitst zich toe op Jeruzalem en raakt diepe wortels van de Nederlandse geloofsgemeenschappen. De Raad hoopt en vertrouwt dat gesprekken erover tot heil zullen strekken voor de inwoners van deze stad. Daartoe brengt hij zijn visie in discussie. Die visie luidt dat hij religieuze argumentaties voor territoriale claims afwijst. De Raad wil zich laten leiden door het bijbelse perspectief van gerechtigheid, verzoening en vrede. Hij meent dat er voor de toekomstige status van Jeruzalem een oplossing op basis van het volkenrecht moet worden gezocht.

De Raad zoekt zijn eigen bijdrage daaraan in een pleidooi voor een inclusief Jeruzalem, zoals dat in deze nota door een aantal inwoners van de stad op indrukwekkende wijze werd getekend. Hij stemt van harte in met de volgende woorden uit een Verklaring van patriarchen, bisschoppen, geestelijken en leken van de christelijke kerken in Jeruzalem van zondag 29 september 1996 in de St. Anne's kerk in de Oude Stad van Jeruzalem: 'Wij dringen aan op een open Jeruzalem, hoofdstad van twee staten: een stad die model staat voor vreedzaam samenleven van twee volken: de Israëli's en de Palestijnen. Zo zal Jeruzalem een waar symbool worden van authentieke broederschap en tolerantie tussen drie religies: islam, jodendom en christenheid.'¹¹

NOTEN

1. De Slotverklaring van de Sabeel-conferentie over de betekenis van Jeruzalem voor de drie monotheïstische godsdiensten (en in het bijzonder ook voor de levende christelijke gemeenschappen ter plekke) sluit aan bij eerdere verklaringen van de Wereldraad van Kerken en de Middle East Council of Churches waarin stelling is genomen tegen exclusieve territoriale aanspraken op Jeruzalem, te weten de Statement on the status of Jerusalem of the Central Committee of the World Council of Churches, 14-22 september 1995, the Middle East Council of Churches' Executive Committee Statement on Jerusalem van 2 november 1995 en het Memorandum of the Heads of Christian Communities in Jerusalem van 14 november 1994.
2. Resolutie 181 (II) van 29 november 1947, aanvaard met 33 stemmen voor (waaronder Frankrijk, de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten), en 13 tegen (de islamitische landen), bij 10 onthoudingen (waaronder China en het Verenigd Koninkrijk).
3. Aldus Martin Buber tot Mahatma Gandhi in 1938.
4. Comparative extract of the Israeli and Palestinian Declarations of Independence (1948 and 1988 respectively), ontleend aan Paul J.I.M. de Waart, *Dynamics of Self-determination in Palestine: Protection of Peoples as a human Right*, Leiden: E.J. Brill, 1994, Annex 6, p. 225-230.
5. Resolutie 194 (III) van 11 december 1948, aanvaard met 35 stemmen voor (waaronder de westerse landen, met inbegrip van de Verenigde Staten), 14 tegen (waaronder de socialistische landen, met inbegrip van de Sovjet-Unie) en 8 onthoudingen, paragraaf 8: '*Resolves that, in view of its association with three world religions, the Jerusalem area, including the present municipality of Jerusalem plus the surrounding villages and towns, the most western of which shall be Abu Dis; the most southern, Bethlehem; the most western, Ein Karim (including also the built-up area of Motsa); and the most northern, Shu'fat, should be accorded special and separate treatment from the rest of Palestine and should be placed under effective United Nations control.*' De Sovjet-Unie en haar bondgenoten stemden tegen, omdat zij in de resolutie een afstappen van het oorspronkelijke verdeelplan zagen. Zie Ministerie van Buitenlandse Zaken No. 20, Verslag over de Derde Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, Staatsdrukkerij 1949, p. 82.
6. Resolutie 273 (IV) van 11 mei 1949, aanvaard met 47 stemmen voor (waaronder China, Frankrijk, de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten), 12 tegen (islamitische landen), bij 9 onthoudingen (waaronder Turkije en het Verenigd Koninkrijk).
7. Resolutie 49/62 van 14 december 1994, aanvaard met 103 stemmen voor, 2 tegen (Israël en de Verenigde Staten), bij 40 onthoudingen.
8. Resolutie 273 (IV): '*Recalling its resolutions of 29 November 1947 and 11 December 1948 and taking note of the declarations and explanations made by the representative of the Government of Israel before the ad hoc Political Committee in respect of the implementation of the said resolutions, the General Assembly decides [...].*'
9. Resolutie 2625 (XXV) van 24 oktober 1970 en document A/CONF.157/23 van 12 juli 1953, Vienna Declaration and Programme of Action.
10. Oslo II Akkoord, artikel 31, lid 5: '*Permanent status negotiations will commence as soon as possible, but not later than May 4, 1996, between the Parties. It is understood that these negotiations shall cover the remaining issues, including: Jerusalem, refugees, settlements, security arrangements, borders, relations and co-operation with other neighbours, and other issues of common interest.*'

11. Deze Verklaring werd uitgesproken in een kerkdienst in het kader van de Jeruzalem Vredesmars, gehouden na de ernstige onlusten die uitbraken na de opening van de tunnel nabij de Tempelberg.

Achtergrondmateriaal

- a. Our Jerusalem, 1995
- b. Slotverklaring Sabeel-conferentie, 18 januari 1996
- c. Statement on the status of Jerusalem of the Central Committee of the World Council of Churches, 14-22 september 1995
- d. The Middle East Council of Churches' Executive Committee Statement on Jerusalem van 2 november 1995
- e. Memorandum of the Heads of Christian Communities in Jerusalem van 14 november 1994
- f. Comparative extract of the Israeli and Palestinian Declarations of Independence (1948 and 1988 repectively), ontleend aan Paul J.I.M. de Waart, 1994